

Електронне наукове фахове видання "Ефективна економіка" включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки

Ефективна
ЕКОНОМІКА

Дніпропетровський державний
аграрно-економічний університет

№ 8, 2012 [Назад](#) [Головна](#)

УДК 330.322.014

В. М. Кривошеї,
здобувач кафедри фінансів, банківської справи та державного управління
Полтавського національного технічного університету імені Юрія Кондратюка

СТРАТЕГІЧНІ ПРІОРИТЕТИ РОЗВИТКУ НАУКОВО-ВИРОБНИЧОЇ СФЕРИ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ

The strategic priorities of the development of scientific and industrial sphere of the Ukrainian regions

Анотація. У статті досліджено потенціал науково-виробничої сфери регіонів України. Виокремлено основні проблеми низької їх активності щодо впровадження наукових розробок у виробництво. Запропоновано основні пріоритетні напрями та цілі формування стратегії розвитку науково-виробничої сфери регіонів. Сформульовано заходи з метою підвищення рівня наукоємності регіонального виробництва.

Ключові слова: науково-виробнича сфера, регіон; інтелектуальний, науково-технічний, інноваційно-виробничий, маркетинговий потенціал; стратегія розвитку.

Annotation. The potential of the development of scientific and industrial sphere of the Ukrainian regions is researched in the article. The main problems of their low activity of the introduction of scientific work into industry are distinguished. The main priority directions and the goals of the formation of the strategy of the development of scientific and industrial sphere of the regions are proposed. The measures for increase of the level of science absorbing of the regional industry are formed.

Key words: scientific and industrial sphere, the region; intellectual, scientific and technical, innovative and industrial, marketing potential; the development strategy.

Вступ. Орієнтація на інноваційний шлях розвитку, яка проголошена у багатьох законодавчих актах та програмних документах України, вимагає від регіонів розроблення на засадах сучасних концепцій управління стратегії інноваційного розвитку, зокрема розвитку науково-виробничої сфери на основі реалізації її потенціалу. За цих умов закономірним є посилені інтерес учених і практиків до теоретичних і прикладних проблем визначення пріоритетів та розроблення ефективних механізмів інноваційного розвитку регіонів у сучасному середовищі.

Стратегія розвитку науково-виробничої сфери регіону має визначати напрями: поліпшення позицій регіону на світових ринках інноваційної, наукоємної, високотехнологічної продукції і послуг, а також ресурси, механізми, організаційні заходи, які для цього потрібні; створення сприятливих умов для здійснення структурної реорганізації і технологічної модернізації виробничої бази регіону для підвищення її конкурентоспроможності; забезпечення розвитку наукового та науково-технічного потенціалу регіонів; створення необхідної інноваційної інфраструктури та системи трансферу технологій та ін.

Більшість дослідників дотримується виробничої концепції інноваційного розвитку, в якій акцент робиться передусім на продуктиві та технологічні інновації. Але слід враховувати, що за умов нестабільного, швидко змінюваного середовища, загострення конкуренції, ключовими чинниками успіху стають не тільки виробничі нововведення, а й організаційно-управлінські та маркетингові інновації.

Проблемам взаємодії наукової та виробничої сфер, інноваційної діяльності, її окремим аспектам присвячені праці ряду провідних вітчизняних та зарубіжних учених. Зокрема формування стратегії інноваційного розвитку досліджували О. Амоша, Ю. Бажал, В. Геєць, С. Глазєв, А. Динкін, М. Долішній, С. Дорогунцов, В. Семиноженко, Л. Федулова, М. Чумаченко та ін.

Постановка завдання. Метою статті є формування стратегічних орієнтирів розвитку науково-виробничої сфери регіонів України з урахуванням їх особливостей та потенціалу в цій галузі.

У процесі дослідження використано системний, порівняльний, структурно-функціональний методи, економіко-математичні методи тощо.

Результати. Як функціонування, так і розвиток науково-виробничої сфери регіону базуються на наявному потенціалі. Аналіз існуючих наукових підходів до дослідження економічного потенціалу в цілому та окремих його видів показав, що переважна більшість фахівців дотримується ресурсного, ресурсно-цілового, відтворювального, результативного, системного підходів.

При оцінюванні потенціалу науково-виробничої сфери регіонів ми пропонуємо використовувати комплексний підхід, оскільки вважаємо, що кожний окремий підхід є обмеженим і має свої недоліки. Ці підходи акцентують увагу або на наявності певних ресурсів, що можуть бути використані для розв'язання поставлених завдань, або на можливості відтворення, накопичення та використання ресурсів, або на результатах, які можуть бути досягнуті.

На нашу думку, потенціал науково-виробничої сфери регіону у кінцевому підсумку характеризує її здатність виробляти наукоємну, інноваційну та іншу продукцію, що базується на використанні досягнень науково-технологічного прогресу, відповідає сучасним вимогам ринку і є конкурентоспроможною на ньому.

Запропонований нами комплексний підхід враховує:

- процесний підхід, оскільки сформований потенціал оцінюється на кожній стадії науково-виробничого процесу – генерування ідей та проведення наукових досліджень, виконання дослідно-конструкторських робіт та створення нових технологій, їх трансфер, упровадження інновацій у виробництво, випуск та збут інноваційної продукції;

- ресурсний підхід, що передбачає розгляд на кожній стадії наявних інтелектуально-трудова, матеріально-технічних, фінансово-інвестиційних, інформаційно-інфраструктурних ресурсів, а також їх стан та дозволяє встановити відповідність ресурсів існуючим потребам;

- відтворювальний підхід, який враховує оновлення, нарощування та використання потенціалу на кожній стадії, узгодження цих процесів між стадіями;

- результативний – дозволяє визначити на кожній стадії певний досягнутий результат, створений продукт, наприклад кількість науково-технічних розробок, отриманих патентів, впроваджених нових технологічних процесів, реалізованої інноваційної продукції тощо;

- системний підхід – розглядає потенціал як сукупність певних елементів системи, а також взаємовідносини між різними суб'єктами наукової та виробничої сфер, зв'язки їх із зовнішнім середовищем (зокрема щодо реалізації інноваційної продукції, забезпечення необхідними ресурсами та ін.).

Під час дослідження дуже важливо враховувати, що сформований потенціал використовується і дає результати на наступній стадії науково-виробничого процесу. Тому від достатності, якості, відповідності сучасним вимогам, ефективності використання сформованого потенціалу залежить результативність наступної стадії та досягнутий ефект у цілому.

Таким чином, при оцінюванні потенціалу науково-виробничої сфери регіону ми будемо виділяти у його складі такі види потенціалу:

- 1) інтелектуальний потенціал – здатність науково-виробничої сфери регіону генерувати, накопичувати та ефективно використовувати інтелектуальні ресурси (знання, ідеї, здібності людей, систему освіти, бази даних (бібліотечні, електронні системи), інтелектуальну власність, систему науки тощо), зокрема проводити

актуальні фундаментальні та прикладні наукові дослідження;

2) науково-технічний потенціал – спроможність суб'єктів науково-виробничої сфери регіону виконувати науково-дослідні і дослідно-конструкторські роботи, патентувати винаходи, створювати нові технології, здійснювати їх трансфер;

3) інноваційно-виробничий потенціал – можливість суб'єктів науково-виробничої сфери регіону використовувати ОПВ, впроваджувати інновації у виробництво, освоювати нові технологічні процеси, випускати інноваційну для ринку продукцію, використовувати передові виробничі технології тощо;

4) маркетинговий потенціал – здатність суб'єктів науково-виробничої сфери регіону проводити ефективний маркетинг інновацій, збут інноваційної, високотехнологічної, наукоємної продукції та послуг, виходити на світовий ринок технологій тощо.

Нами було сформовано систему відносних показників, що відображають наявність, стан, структуру та рівень використання окремих компонентів потенціалу науково-виробничої сфери і можуть порівнюватися за регіонами. Система містить 38 відносних часткових показників, систематизованих у 4 групи: інтелектуальний, науково-технічний, інноваційно-виробничий та маркетинговий потенціал. Оскільки потенціал науково-виробничої сфери характеризується значною кількістю часткових показників, значення яких можуть відрізнятися за регіонами, за даними Держкомстату України за 2010 р. [1 – 6] з використанням економіко-математичних методів для регіонів були розраховані інтегральні показники за кожною із вищезазначених груп потенціалу та загальний інтегральний індекс. Результати інтегрального оцінювання потенціалу науково-виробничої сфери регіонів України наведені в таблиці 1.

Таблиця 1.
Рівень розвитку потенціалу науково-виробничої сфери регіонів у 2010 р.

Регіони	Інтелектуальний потенціал	Науково-технічний потенціал	Інноваційно-виробничий потенціал	Маркетинговий потенціал	Інтегральний потенціал
АР Крим	0,034	0,034	0,122	0,180	0,075
<i>Області:</i>					
Вінницька	0,045	0,060	0,231	0,144	0,127
Волинська	0,027	0,003	0,137	0,280	0,075
Дніпропетровська	0,109	0,362	0,069	0,223	0,169
Донецька	0,075	0,220	0,157	0,447	0,163
Житомирська	0,0	0,016	0,054	0,180	0,033
Закарпатська	0,001	0,004	0,095	0,891	0,076
Запорізька	0,063	0,120	0,147	0,464	0,129
Івано-Франківська	0,064	0,056	0,529	0,248	0,254
Київська	0,010	0,035	0,150	0,167	0,079
Кіровоградська	0,050	0,016	0,350	0,686	0,186
Луганська	0,054	0,146	0,020	0,507	0,085
Львівська	0,143	0,102	0,104	0,058	0,113
Миколаївська	0,049	0,121	0,171	0,698	0,145
Одеська	0,112	0,073	0,201	0,095	0,136
Полтавська	0,054	0,073	0,197	0,333	0,128
Рівненська	0,007	0,013	0,0	0,144	0,012
Сумська	0,030	0,073	0,894	1,0	0,425
Тернопільська	0,053	0,015	0,216	0,583	0,129
Харківська	0,417	0,339	0,422	0,526	0,402
Херсонська	0,055	0,075	0,311	0,226	0,169
Хмельницька	0,005	0,0	0,273	0,0	0,111
Черкаська	0,017	0,023	0,336	0,594	0,169
Чернівецька	0,109	0,028	0,138	0,173	0,101
Чернігівська	0,026	0,032	0,164	0,419	0,099
м. Київ	1,0	1,0	1,0	0,293	0,970
м. Севастополь	0,138	0,071	0,106	0,420	0,119

Найвищий рівень розвитку потенціалу науково-виробничої сфери характерний для м. Київ. До того ж він досить розвинутий на всіх стадіях науково-виробничого процесу. Але особливо це стосується інтелектуального потенціалу (наукового, освітнього потенціалу, потенціалу сфери захисту прав інтелектуальної власності), а також науково-технічного. Усі показники, що характеризують потенціал науково-виробничої сфери є значно вищими за середньо український рівень. Але за деякими показниками, що відображають використання наукових розробок та реалізацію інноваційної продукції, регіон поступається деяким іншим областям. Так, за кількістю підприємств, які використовували передові виробничі технології у 2010 р. м. Київ займало 6 місце; за рівнем інноваційності реалізованої промислової продукції – 7 місце; за часткою витрат на інновації в обсязі реалізованої продукції – 9 місце.

Потужний потенціал має науково-виробничу сферу Сумської області, що забезпечило їй друге місце в рейтингу. Це в основному обумовлено високими показниками, що характеризують інноваційно-виробничий і маркетинговий потенціал. Тоді як інтелектуальний і науково-технічний потенціал регіону не досить міцний.

На третьому місці розташована Харківська область, котра характеризується значним науковим та науково-технічним потенціалом. Але для регіону характерна досить низька частка підприємств, що здійснюють внутрішні науково-дослідні розробки або купляють їх, а також у 2010 р. жодна нова технологія не була передана іншим підприємствам. Якщо за часткою промислових підприємств, які впроваджують інноваційні процеси, область знаходиться на 1 місці, то за освоєнням інноваційної продукції – лише на 6. Як негативні моменти слід відзначити, що фінансування інноваційної діяльності на 97 % здійснюється за рахунок власних коштів підприємств; рівень інноваційності реалізованої промислової продукції становить всього 3 %; частка інноваційних витрат в обсязі реалізованої продукції – 1 %.

На різних стадіях науково-виробничого процесу є лідери також серед інших областей. Досить високим рівнем розвитку інтелектуального потенціалу володіють Дніпропетровська, Львівська, Одеська області, м. Севастополь, науково-технічного потенціалу – Донецька, Дніпропетровська, Запорізька, Луганська та Миколаївська області. Міцний виробничо-інноваційний потенціал спостерігається передусім в Івано-Франківському регіоні, а також в Кіровоградській, Херсонській, Черкаській областях. Хороші показники, пов'язані з реалізацією інноваційної продукції, мають Кіровоградська, Миколаївська і Закарпатська області. Найнижчий рейтинг майже за всіма показниками має Рівненський регіон.

Групування регіонів за рівнем розвитку науково-виробничої сфери наведено у таблиці 2.

Таблиця 2.
Групування регіонів за рівнем розвитку науково-виробничої сфери

Регіони	Рівень розвитку науково-виробничої сфери
м. Київ	Дуже високий
Харківська, Сумська області	Високий
Дніпропетровська, Донецька, Івано-Франківська, Кіровоградська, Херсонська, Черкаська області	Вищий за середній

Вінницька, Запорізька, Київська, Полтавська, Львівська, Луганська, Одеська, Миколаївська, Тернопільська, Хмельницька, Чернівецька, Чернігівська області, м. Севастополь	Середній
Волинська, Житомирська, Закарпатська області, АРК Крим	Нижчий за середній
Рівненська	Дуже низький

Залежно від рівня розвитку потенціалу науково-виробничої сфери стратегічні пріоритети регіонів мають значно відрізнятися, хоча є і загальні для всіх регіонів напрями.

Метою стратегії розвитку науково-виробничої сфери в Україні та регіонах є подолання технологічної багатокладності й відсталості виробництва та пов'язаних із цим диспропорцій, підвищення його технічного рівня, передусім на основі ефективного використання вітчизняних досягнень науки і техніки, для забезпечення конкурентоспроможності національного виробництва та економічного розвитку країни на інноваційній основі. Така стратегія в регіонах повинна передбачати:

- 1) інвентаризацію, вибірку ліквідацію і реконструкцію виробничих процесів третього укладу з метою приведення у відповідність потребам нових укладів;
- 2) технічне оновлення та розвиток найбільш перспективних виробництв четвертого укладу з метою ефективного насичення ринку їх продукцією, імпортозаміщення і забезпечення матеріально-технічних передумов наступного технологічного укладу;
- 3) випереджаюче вибіркоче формування виробництв п'ятого технологічного укладу, високо динамічний і стабільний їх розвиток, що орієнтовано на створення конкурентних переваг, ефективну участь країни у міжнародній торгівлі;
- 4) розвиток високотехнологічних виробництв, де застосовуються технології шостого технологічного укладу, а також виробництв, що базуються на досягненнях світового рівня відомих вітчизняних наукових шкіл, і які можуть використовуватися для перехресного ліцензування (обміну технологіями) з іншими країнами, експорту наукоємної продукції тощо. Такі галузі, як літакобудування, ракетобудування, суднобудування, телекомунікації, біотехнології та деякі інші можуть стати основою складних виробничо-територіальних технологічних комплексів.

Як показали результати оцінювання потенціалу науково-виробничої сфери регіонів, для м. Київ та Харківської області може бути застосована стратегічна модель лідерства, а основними пріоритетами розвитку науково-виробничої сфери є:

- підвищення ефективності використання інтелектуального, зокрема наукового (академічного й університетського) потенціалу;
- зростання масштабів внутрішнього трансферу та експорту технологій;
- удосконалення фінансово-інвестиційного забезпечення інноваційного розвитку виробництва, залучення, переважно у високотехнологічну сферу, іноземних інвестицій за рахунок створення на території сприятливого інвестиційного клімату;
- підвищення технологічного рівня провідних виробництв;
- створення «полосів зростання», зокрема формування центрів інноваційного розвитку, технополісів, конкурентоспроможних високотехнологічних, інноваційних, науково-виробничих кластерів.

Для Сумської, Івано-Франківської, а також Кіровоградської, Херсонської, Черкаської областей, які характеризуються досить міцним інноваційно-виробничим та маркетинговим потенціалом, у першу чергу слід збільшувати витрати на науково-дослідні розробки, нарощувати власний науково-технічний потенціал, ширше використовувати наукові розробки з інших регіонів, а також іноземні, прискорювати їх комерціалізацію, розвивати інфраструктуру (інноваційну, виробничу, інформаційну).

Для Дніпропетровської і Донецької областей, які мають досить високий рівень розвитку науково-виробничої сфери на усіх стадіях, основними пріоритетами є: посилення інтеграції освіти, науки, виробництва; покращення інвестиційного забезпечення інноваційного розвитку виробництва; стимулювання існуючих регіональних компаній до створення та використання нововведень за допомогою інтеграційної підтримки наукових, інноваційних і освітніх організацій; формування інфраструктури для підтримки нововведень; розвиток сфери захисту інтелектуальної власності тощо.

Для наймасовішої групи регіонів, до якої входять Полтавська, Запорізька, Луганська, Одеська, Вінницька, Львівська, Київська, Миколаївська, Тернопільська, Хмельницька, Чернівецька, Чернігівська області, м. Севастополь пріоритетними є такі напрями розвитку науково-виробничої сфери:

- нарощування наукового потенціалу та підвищення рівня його використання для потреб виробництва;
- сприяння підвищенню рівня інноваційної активності підприємств;
- модернізація промисловості, прискорений розвиток наукоємних, ресурсозберігаючих виробництв;
- розвиток інноваційної, виробничої, інформаційної та іншої інфраструктури;
- поліпшення інвестиційного забезпечення розвитку виробництва, активізація й ефективне використання інвестицій на технологічне оновлення виробничої бази та впровадження інновацій;
- збільшення обсягів трансферу технологій та прискорення процесу комерціалізації наукових розробок.

Стратегія розвитку науково-виробничої сфери Волинської, Житомирської, Закарпатської та Рівненської областей, АРК Крим може носити лише наздоганяючий характер. Її основними пріоритетними напрямами є: нарощування власного наукового, виробничого та інноваційного потенціалу; використання наукових розробок з інших регіонів та іноземних технологій; розвиток інфраструктури та системи інформаційно-комунікаційних технологій; збільшення обсягів виробничих та зокрема інноваційних інвестицій, оновлення виробничої бази; активізація інноваційної діяльності підприємств.

Одним із загальних стратегічних напрямів розвитку науково-виробничої сфери є створення інноваційної інфраструктури, зокрема сучасних форм управління циклом «наука – техніка – виробництво». Важливим є стимулювання представників фінансового сектора здійснювати ризиковані інвестиції, запровадження системи мотивації товаровиробників до впровадження нововведень. Лише за цих умов може зрости попит на використання результатів НДДКР.

Так, у багатьох країнах світу технопарки і технополіси відіграють значну роль у реалізації механізму прискорення науково-технічного прогресу в передових галузях промисловості, пов'язаних з реалізацією новітніх досягнень науки. У регіонах України, які мають потужний науково-виробничий потенціал, доцільно створювати технопарки у формі агломерації наукоємних фірм і виробничих підприємств, що групуються навколо університетів, наукових центрів. Необхідно створювати технополіси, які будуть не тільки центрами досліджень і освоєння нових типів наукових розробок та виробництва сучасного обладнання, а й центрами міжнародного співробітництва, видавничої діяльності, налагодження належного сервісу, культурного середовища. Тому створення технополісів надасть новий імпульс для структурних змін у традиційних промислових регіонах.

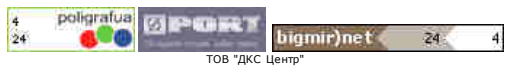
Також важливою передумовою ефективного функціонування та розвитку науково-виробничої сфери є наявність інфраструктури венчурного фінансування. Визначальна роль у її розвитку належить державі, яка, зокрема має сприяти створенню регіональних венчурних фондів для активізації залучення іноземного капіталу. Елементами інфраструктури венчурного фінансування виступатимуть фондові біржі, аудиторські, інжинірингові фірми, «інкубатори» венчурного бізнесу тощо.

Висновки. Таким чином, розвиток сучасного виробництва в регіонах повинен базуватися на новітніх досягненнях у галузі техніки і технології, сучасних організаційних формах з метою поглиблення інтеграції між наукою і виробництвом.

Реалізація сформульованих стратегічних напрямів розвитку науково-виробничої сфери дозволить регіонам збільшити ВРП, створити умови для розвитку виробничих підприємств на новій технологічній базі, збільшити обсяги та прискорити комерціалізацію знань і науково-технічних досягнень, створити нові сектори економіки в сфері малого та середнього інноваційного бізнесу, сформувати науково-виробничі кластери.

Список використаних джерел:

1. Наукова та інноваційна діяльність (1990 – 2010 рр.). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
2. Статистичний збірник «Регіони України» 2011: Ч. 2 / [за ред. О.Г. Осауленка]. – К.: Державний комітет статистики України, 2011. – 783 с.
3. Статистичний щорічник України за 2010 рік / [за ред. О.Г. Осауленка]. – К.: ТОВ «Август Трейд», 2011. – 560 с.
4. Характеристика інноваційної діяльності підприємств: матеріали УкрІНТЕІ. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.uinteі.ua>.
5. Щодо розвитку науково-технічного потенціалу промислового сектору України: аналітична записка Національного інституту стратегічних досліджень. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.niss.gov.ua>.
6. Статистичний збірник «Промисловість України у 2007 – 2010 роках» / [за ред. Л.М. Овденко]. – К.: Державний комітет статистики України, 2011. – 307 с.

ТОВ "ДКС Центр"